

Различная степень сложности экстремальных ситуаций по-разному влияет на психические состояния курсантов ГСЧС. В ходе исследования стало ясно, чем выше степень сложности экстремальной ситуации, тем сильнее она оказывает влияние на психические состояния. Ярче всего эта тенденция прослеживается у 4-го курса. Чем выше степень сложности ликвидации чрезвычайной ситуации, тем хуже психические состояния курсантов ГСЧС.

Воздействие экстремальных факторов, безусловно, оказывает влияние на психические состояния курсантов ГСЧС в процессе их профессиональной деятельности. Это влияние отрицательно сказывается на всех сферах деятельности человека. Следовательно, чтобы уменьшить воздействие экстремальных ситуаций на психические состояния, нужно больше внимания уделять профессиональной психологической подготовке курсантов, а также вовремя реагировать и оказывать психологическую помощь, если в ней нуждаются.

ЛИТЕРАТУРА

1. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации / Малкина-Пых И. Г. – М. : Эксмо, 2006. – 960 с.
2. Куликов Л. В. Психические состояния / Куликов Л. В. – СПб. : Питер, 2000. – 475 с.
3. Судаков К. В. Системные механизмы эмоционального стресса / Судаков К. В. – М. : Прогресс, 1981. – 236 с.
4. Соловьева Л. С. Психология экстремальных состояний / Соловьева С. Л. – СПб. : ЭЛБИ-СПб, 2003. – 127 с.
5. Тимченко А. В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции / Тимченко А. В. – М. : Харьков, 1997. – 184 с.

УДК 159.944:37.011.32

Солдатов С.В., здобувач кафедри Київського національного торговельно-економічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВІВ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ФАХІВЦІВ ЗА ПОБІЧНИМИ ПОКАЗНИКАМИ

У статті представлено особливості проявів професійного стресу у машиністів приміських електропоїздів, які починають свою професійну діяльність. У досліджуваних виявлено істотно вищий рівень особистісної і ситуативної тривожності, що зумовило нижчий рівень показників вольової саморегуляції, самовладання, наполегливості. Відмічаються виражені прояви девіантної поведінки, які, разом з високим рівнем інтернальності невдач, низьким рівнем готовності до діяльності, негативно впливають на комфортність та активність, що в сукупності свідчить про підвищений рівень професійного стресу.

Ключові слова: особливості, прояви, професійний стрес, фахівці, побічні показники.

В статье представлены особенности проявления профессионального стресса у машинистов пригородных электропоездов, которые начинают свою профессиональную деятельность. У исследуемых обнаружен существенно более высокий уровень личностной и ситуативной тревожности, что обусловило низкий уровень показателей волевой саморегуляции, самообладания, настойчивости. Отмечаются выраженные проявления девиантного поведе-

ния, которые, наряду с высоким уровнем интернальности неудач, низким уровнем готовности к деятельности негативно влияют на комфортность и активность, что в совокупности свидетельствует о повышенном уровне профессионального стресса.

Ключевые слова: особенности, проявления, профессиональный стресс, специалисты, побочные показатели.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення професійного стресу у фахівців ризиконебезпечних професій зумовлено зростанням кількості зазначених професій, їх технічної оснащеності в постіндустріальному суспільстві, а також з інформаційним, інтелектуальним та емоційним навантаженням, що зумовлює високу соціальну відповідальність, нервово-психічну напругу і призводить до виникнення професійного стресу, що негативно впливає на безпеку та ефективність діяльності спеціалістів та потребує комплексного підходу до профілактики та подолання негативних проявів професійного стресу (Ю.А. Александровський, Л.А. Коженевські, М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, В.В. Клименко, С.Ю. Лебедева, О.М. Морозов, С.М. Миронець, Нікіфоров, Л.А.Перелигіна, Н.В. Тарабріна, О.В. Тімченко, В.Є. Христенко).

Розвиток залізничного транспорту в Україні супроводжується постійним технічно-інформаційним ускладненням, інтенсифікацією та негативною дією комплексу техногенних умов професійної діяльності, природних біологічних, соціально-психологічних та безпосередньо структурно-організаційних, специфічних виробничих стресогенних чинників, що збільшує навантаження на машиністів приміських електропоїздів, сприяє виникненню й розвитку професійного стресу і зумовлює підвищені вимоги до людини, її психічних і фізичних можливостей.

За даними наукових досліджень, наслідки психотравмуючих подій проявляються змінами в поведінковій, емоційній і пізнавальній сферах особистості. Психотравмуючі ситуації можуть призвести до дезадаптивної поведінки, психосоматичних та нервово-психічних розладів (Ю.А. Александровський, Г.С. Нікіфоров, В.М. Маріщук, Н.В. Тарабріна, О.В. Тімченко, Н.Е. Бачеринов, Н.П. Воронцов, Л.А. Перелигіна, П.Т. Петрик, В.О. Моляко, О.М. Морозов, Л.А. Коженевські, В.В. Клименко).

Окремі аспекти професійної діяльності працівників залізничного транспорту досліджено у працях В.В. Гончаренка, О.М. Клімової, З.П.Мазуренко, Л. С. Нерсеяна, В. М. Самсонкіна, С. В. Солдатова та ін. Однак аналіз наукової фахової літератури свідчить, що у прямій постановці психологічні умови психологічного забезпечення професійного здоров'я працівників локомотивних бригад не вивчалися.

Мета статті: представити особливості проявів професійного стресу машиністів приміських електропоїздів (МПЕП).

Завдання: з'ясувати прояви професійного стресу за комплексом інформативних побічних методик.

Виклад основного матеріалу. Для визначення адекватних методик, окрім кореляційного аналізу, з'ясуємо особливості професійної діяльності МПЕП. Особливість діяльності досліджуваних полягає в постійній взаємодії з оточуючим світом, і це оточення є стресогенними умовами діяльності. На ду-

мку більшості авторів, стресогенні умови діяльності ті – які висовують підвищені та надмірні вимоги до психічних і фізичних можливостей людини, за яких на людину діють шкідливі й небезпечні фактори, що загрожують втраченою здоров'ям, травмою, розладами та за несприятливого збігу обставин призводять до патологічних змін в організмі; крім того, великий ризик появи дистресу і виникнення нервово-психічних розладів з назвою «синдром посттравматичних стресових розладів». Стресогенними факторами більшість вчених вважають такі розлади та фактори, що призводять до виникнення станів порушення адекватності психологічних чи фізіологічних реакцій. Екстремальні умови діяльності характеризуються наявністю реальної вітальної загрози та надмірно високим рівнем нервово-психічного напруження (Ю.А. Александровський, Л.А.Кожаневські, М.С. Корольчук, В.М. Крайнюк, В.В. Клименко, С.Ю. Лебедева, О.М. Морозов, С.М. Миронець, Нікіфоров, Л.А. Перелигіна, Н.В. Тарабріна, О.В. Тімченко, В.Є. Христенко).

Основними критеріями стрес-факторів, що створюють стресогенні умови діяльності, вважаються: підвищені вимоги, що висувуються до психічних і фізичних можливостей людини; надмірні психічні й фізичні навантаження; обмеження в часі на прийняття й виконання відповідальних рішень; відповідальність за життя людей і збереження техніки; відсутність можливості діяти стереотипно, за завчасно наміченим планом.

Для роботи МПЕП притаманні: суміщення декількох видів діяльності: аферентні операції – сприйняття інформації: за допомогою засобів зв'язку або встановлених сигналів, одержання наказів і команд від диспетчера та чергових, одержання інформації від взаємодіючих працівників, підрозділів і т.п.; логічні операції – пов'язані з переробкою інформації, оцінкою; обстановки й ухваленням рішення в ході виконання службових задач; еферентні операції – пов'язані зі здійсненням прийнятих рішень: подача сигналів голосом, віддавання команд за допомогою засобів зв'язку та т.ін. Всі види діяльності «спресовуються», збільшується її психогенність, зростає психічна напруженість.

Таким чином, в усьому різноманітті стресогенних ситуацій професійної діяльності на психіку й поведінку МПЕП впливатимуть певні стрес-фактори, причини розвитку яких доцільно умовно розділити на дві групи: зовнішні і внутрішні.

Зовнішні: психологічний вплив наслідків стресогенної ситуації; рішучість і темп проведення професійних дій; інтенсивність і новизна застосування спеціальної техніки; нестандартність засобів і прийомів дій при виконанні поставлених задач; загибель або поранення пасажирів; характер дій МПЕП; укомплектованість і якісний склад бригади, їх злагодженість, ступінь управління і стиль діяльності офіційних і неофіційних лідерів; безперервність, тривалість і динаміка виконання професійної задачі; руйнація потягів; природно – географічні і кліматичні особливості місцевості; час року і доби.

Внутрішні поділяють на суб'єктивні чинники умов професійної діяльності та особливості індивідуально-особистісної сфери МПЕП. До суб'єктивних чинників умов службової діяльності відносять: раптовість, несподіванка (нетривала за часом зміна службової обстановки, виникнення якої

працівники не припускали); загроза (очікування можливих негативних наслідків службової обстановки); небезпека (усвідомлення реальної можливості негативного впливу конкретних елементів службової діяльності на життя і здоров'я МПЕП); новизна, незвичайність (визначення МПЕП невідомих компонентів службової діяльності); невизначеність (включає повну відсутність, нестачу або суперечливість інформації про сформовану обстановку); надлишок інформації (обсяг інформації перевищує можливості аналізу й узагальнення); дефіцит часу (на аналіз, оцінку обстановки ухвалення рішення і проведення конкретних дій); відповідальність (за виконання наказу, прийняття рішення і самостійні дії при виконанні службових задач); усвідомлення МПЕП особливого характеру і результатів службової діяльності; тривале перенесення позбавлень, труднощів і дискомфорту.

Особливості індивідуально-особистісної сфери МПЕП: відсутність, недостатня сформованість або наявність суперечливих мотивів діяльності в ході виконання службових задач; наявність негативних для службової діяльності емоційних властивостей особистості (надмірна вразливість, емоційна нестійкість, підвищена емоційна збудливість, неврівноваженість); тривожність, агресивність, надмірна схильність до ризику; слабка спроможність до адаптації у службовій обстановці, що зумовлена нестачею досвіду (знань, умінь і навичок фахової і психологічної підготовки); невідповідність рівнів домагань і самооцінки особистості; недостатній розвиток і функціонування психічних пізнавальних процесів; низькі можливості адаптації, обумовлені станом здоров'я, витривалості, рівнем фізичного розвитку; несприятливий функціональний стан організму, викликаний психічною травмою, захворюванням або тривалою незадоволеністю фізіологічних потреб [379, 259]. Кожний із цих чинників окремо може викликати розвиток різноманітних станів. Однак у процесі стресогенної, професійної діяльності на психіку МПЕП впливатимуть, як правило, не один, а одночасно декілька стрес-факторів.

Професійна діяльність здійснюється за планом, виникнення стресогенних ситуацій і стресогенних факторів є очікуваним; вплив факторів стресогенних умов діяльності є відносно довготривалим; основний мотив поведінки – виконати професійні обов'язки, а мотив самозбереження часто придушується; поведінка в більшості випадків усвідомлена і контрольована, є активною і зумовлена внутрішніми установками людини.

Вважається класичною класифікація стресових реакцій з розподілом їх на поведінкові, інтелектуальні, емоційні та фізіологічні.

Отже, на наш погляд, для практичного застосування у психології найбільш перспективним є розподіл реакцій на стрес на особистісному, соціальному, емоційно-вольовому, мотиваційному, психофізіологічному та професійному рівнях. Тому, у зв'язку з результатами кореляційного аналізу й особливостями професійної діяльності МПЕП, ми вивчаємо в різних категорій їх рівень проявів професійного стресу.

За допомогою комплексу методик проведено емпіричне дослідження рівня проявів професійного стресу в досліджуваних. Із загальної кількості досліджуваних за досвідом безпосередньої професійної діяльності виділено три групи. Перша з них, кількістю 57 чоловік, – це досвідчені фахівці, які працю-

ють на посаді машиніста приміського електопотягу (МПЕП) більше 10 років (група №1). До наступної (групи №2) увійшло 45 молодих фахівців зі стажем роботи до 5 років. І група початківців, в кількості 40 осіб, які закінчують курс професійної підготовки (група №3).

З метою визначення інформативного комплексу методик для дослідження побічних показників професійного стресу проведено кореляційний аналіз. У цілому наявність у осіб 13 високого рівня кореляційних зв'язків, 7 – помітного і 5 – помірного зі стресостійкістю свідчить про інформативність показників методик «Вольового самоконтролю» (А.В. Зверков, Е.В. Ейдман), «Оцінки особистісної та ситуативної тривожності» (Ч. Спілбергер – Ю. Л. Ханін), «Локус-контролю» (Є.Г. Ксенофонтowa), «Особистісного диференціалу», «Самооцінки психічних станів» (М.А. Курганський), «Долання стресу» (С. Хобфолл). І це дає право рекомендувати названі методики як інформативні для визначення побічних показників професійного стресу особистості та підтверджує гіпотезу автора щодо визначення інформативних методик побічних показників професійного стресу особистості.

За побічними показниками у досліджуваних спостерігаються відмінності за такими змінними як готовність до діяльності, інтернальність невдач, адитивна поведінка та суїцидальний ризик, активність і комфортність, особистісна та ситуативна тривожність, а також вольовий самоконтроль і самовладання.

Оцінка особистісної та ситуативної тривожності має базове значення завдяки високим кореляційним зв'язкам зі стресостійкістю (відповідно $r = -0,82$ і $-0,71$) та вираженістю факторної ваги (0,71 та 0,57), що здійснено на основі факторного аналізу. У групі № 3 досліджуваних рівень особистісної та ситуативної тривожності є вищим на 6,1 б. і 5,68 б, у порівнянні з групою досвідчених фахівців. Треба відмітити, що, незважаючи на те, що рівні тривожності у групі № 2 за інтерпретацією знаходяться в межах низького рівня тривожності – 23,07 і 17,9 балів (за значення як низького до 30 балів), все ж таки більш виражений рівень тривожності у досліджуваних групи № 3, що призводить і до інших проявів, які у структурі професійного стресу знижують механізм опору особистості до стресу.

Так, за нашими даними, у групі № 3 досліджуваних, у зіставленні з даними № 1, виявлено істотно нижчі рівні вольової саморегуляції за методикою «Вольовий самоконтроль» за показниками вольового самоконтролю на 2,9 балів, наполегливості на – 1,87 балів і самовладання на – 1,2 балів, при $p < 0,05$.

Треба зазначити, що поряд з показниками тривожності, змінні методик вольового самоконтролю мають високий рівень кореляційних зв'язків зі стресостійкістю ($r = 0,70$; 0,65 і 0,85) та факторної ваги (0,63; 0,57 та 0,60), що робить вказані показники найбільш впливовими у структурі механізму професійного стресу.

За інтерпретацією результатів методики «Вольовий самоконтроль» відомо, що високий рівень змінних за показником вольової саморегуляції становить 12 балів і більше; наполегливості – 8 балів і більше та самовладання – 6 балів і більше. Ми ж у групі № 3 досліджуваних отримали такі результати: вольовий самоконтроль – 13,1 бала; наполегливість – 9,0 бала та самовладання – 7,1 ббала. Це свідчить про високий рівень цих показників, хоча вони є

суттєво нижчими, ніж у професіоналів, а також про те, що формування цих характеристик, які впливають на стресостійкість, суттєво залежить від досвіду професійної діяльності в даній галузі.

Високий рівень особистісної й ситуативної тривожності, уникнення та маніпулювання у № 3 досліджуваних на тлі дещо нижчих рівнів змінних волевого самоконтролю та активності, в порівнянні із професіоналами, призводить, очевидно, і до суттєво вищих показників або ж проявів адитивної або домінатної поведінки, що свідчить про ще не сформовані: просоціальну поведінку, професійну спрямованість, низький рівень комфортності, готовності до діяльності та спрямованості на уникнення невдач.

За методикою «Локус контролю» суттєві відмінності спостерігаються за показниками готовності до діяльності та інтернальності у сфері невдач ($p < 0,05$).

Обидва показники за факторною вагою і вираженістю кореляційних зв'язків мають суттєвий вплив на механізм професійного стресу особистості.

Так, готовність до діяльності (за факторною вагою (0,56)) та високий рівень кореляційних зв'язків зі стресостійкістю (0,83) свідчать про визначальний вплив цього чинника на рівень проявів професійного стресу особистості. Інтернальність невдач має дещо нижчий рівень впливу на стресостійкість, але достатньо значущий, ігнорувати який не слід. Аналогічні показники факторної ваги відмічено на рівні 0,48 одиниць та кореляційні зв'язки на рівні – 0,32 одиниць.

Вираженість готовності до діяльності у групі № 3 досліджуваних на 2,05 бала виявилась нижчою, ніж у групі професіоналів. Це свідчить про тенденцію меншої схильності проявляти ініціативу, брати відповідальність на себе, а також наявність відповідної мотивації. Така особа може стикатися із труднощами у зв'язку з недостатньо розвиненими навичками якісного здійснення самостійної діяльності, що вочевидь притаманно початківцям МПЕП. Окрім цього, фахівці-початківці відрізняються від професіоналів меншою активністю, адаптивністю, високим нейротизмом, тривожністю, меншою впевненістю в собі.

За шкалою інтернальності у сфері невдач суттєво вищі показники, більш як на 0,7 бала, при $p < 0,05$, у групі початківців, у порівнянні з професіоналами. Вищі показники за шкалою інтернальності у сфері невдач не свідчать про те, що для групи № 3 досліджуваних притаманно багато невдач, вони свідчать лише про те, що ці особи більшою мірою відчувають відповідальність за ті невдачі, які вже сталися або ще можуть статися у їхньому житті. Особливістю вираженого показника інтернальності у сфері невдач є те, що особистість схильна до самозвинувачення, коли в певних успіхах вона вбачає причину в собі, а при невдачах вважає винним когось іншого («випадок» чи так звану допомогу ззовні).

Отже, для групи досліджуваних – початківців за методикою «Локус контролю» готовність до діяльності виражена істотно менше, що виявляється меншою активністю, високим рівнем тривожності, нейротизму, впевненості в собі. Водночас інтернальність у сфері невдач виявилась вищою. У структурі проявів стресостійкості в № 3 досліджуваних виявлено меншу вираженість готовності до діяльності, більшу – інтернальності невдач.

Низький рівень комфортності у досліджуваних – початківців, який на 1,58 бала нижчим, ніж у професіоналів, є наслідком особистісних та соціальних чинників. Так, за кореляційним аналізом менший рівень комфортності з ситуативною та особистісною тривожністю визначив і нижчий його рівень зв'язків зі стресостійкістю.

За порівняльною характеристикою визначено низький рівень комфортності, нижчий рівень стресостійкості, активності та виражених соціально дезадаптивних характеристик або девіантної поведінки.

Підводячи підсумки порівняльного аналізу прямих і непрямих показників, які є визначальними чинниками у структурі механізмів проявів професійного стресу особистості, з'ясовано, що особливості проявів стресостійкості недосвідчених досліджуваних МПЕП виявлено за такими параметрами. За прямими показниками рівень стресостійкості у досліджуваних – професіоналів виявився суттєво нижчим, за рахунок структурно меншої кількості осіб з високим і середнім її рівнем та значно більшої – з середнім та особливо низьким рівнем. Менша вираженість активності та істотна схильність до маніпулятивних дій і уникнення за методикою «Подолання стресу» деякою мірою розкриває механізм подолання стресу і знижений рівень професійного стресу прямими показниками.

Всього завдяки порівняльному аналізу виявлено 15 істотних відмінностей, які у структурі професійного стресу мають виражену факторну вагу або ж високий чи помітний рівень кореляційних зв'язків. Особливості проявів у структурі професійного стресу за її побічними показниками у досліджуваних – початківців у порівнянні з професіоналами, виявились у вищому рівні особистісної та ситуативної тривожності, що зумовили відносно менший рівень змінних вольової саморегуляції (вольового самоконтролю, наполегливості та самовладання), та, у свою чергу, вплинули на прояви соціально-дезадаптивної поведінки (девіантної поведінки, комфортності, інтернальності у сфері невдач).

Таким чином, за порівняльним аналізом у зіставленні професіоналів і початківців МПЕП останнім притаманні: середній рівень стресостійкості, нижчий рівень активності, вищий – маніпулятивних дій і уникнення (за прямими показниками). Водночас, за непрямыми проказниками, менш виражені готовність до діяльності, комфортність, вольовий самоконтроль і більш виражені особистісна та ситуативна тривожність, прояви адитивної та девіантної поведінки, що у сукупності зумовило вищий рівень проявів професійного стресу у початківців.

Треба відмітити, що в обох групах на однаковому рівні за прямими показниками стресостійкості, що вимірюються за методикою «Подолання стресу», відмічено такі змінні як асертивні дії (10,07 і 9,23 бала), прагнення до вступу в соціальний контакт, (6,17 і 6,55 бала), потреба в соціальній підтримці (6,30 і 7,0 бала), імпульсивність (12,69 і 12,46), просоціальність (38,2 і 37,1), які у сукупності з непрямыми змінними забезпечують високий та середній рівні стресостійкості ($11,9 \pm 0,4$) у групі 47% досліджуваних – початківців.

Висновки: за непрямыми показниками у структурному механізмі професійного стресу у досліджуваних – початківців виявлено істотно вищий рівень особистісної і ситуативної тривожності за методикою Спілбергера-

Ханіна, що зумовило нижчий рівень показників вольової саморегуляції, самовладання, наполегливості за методикою «Вольовий самоконтроль». Відмічаються виражені прояви девіантної поведінки за методикою ДАП (Діагностика адаптаційного потенціалу), які разом з високим рівнем інтернальності невдач, низьким рівнем готовності до діяльності за методикою «Локус контролю» негативно впливають на комфортність та активність за методикою «Суб'єктивна оцінка психічних станів», що в сукупності призвело до негативного впливу на фахівців, що свідчить про підвищений рівень професійного стресу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Александровский Ю. А. Пограничные психические расстройства / Александровский Ю. А. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 576 с.
2. Бодров В. А. Психологический стресс: развитие учения и современное состояние проблемы / Бодров В. А. – М. : Ин-т психологии РАН, 1995. – 128 с.
3. Загрядский В. П. Методы исследования в физиологии труда / В. П. Загрядский, З. К. Сулимо-Самуйлло. – Л. : ВМедА, 1991. – 269 с.
4. Караяни А. Г. Приемы психической саморегуляции / Караяни А. Г. – М., 1992. – 36 с.
5. Кабаченко Т. С. Методы воздействия и психология безопасности личности, общества, государства. – м. : Аспект-Пресс, 2003. – 179 с.
6. Клименко В. В. Психофізіологічні механізми праксису людини. Монографія / Клименко В. В. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. – 640 с.
7. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Климов Е. А. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 512 с.
8. Коженевські Л. Ф., Серіков Я. О. Безпека життєдіяльності – секюритологія. Проблеми. Завдання. Шляхи вирішення : [монографія] : в 2-х ч. / Л. Ф. Коженевські, Я. О. Серіков.– Х. : ХНАМГ, 2012. – 342 с.
9. Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : [монографія] / Кокун О. М. – К. : Міленіум, 2004. – 265 с.
10. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості / Крайнюк В. М. – К. : Ніка-центр, 2009. – 406 с.
11. Корольчук М. С. Психофізіологія діяльності : [підручник для студентів вищ. навч. закладів] / Корольчук М. С. – К. : Ельга ; Ніка-Центр, 2003. – 400 с.
12. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 580 с.
13. Лебедев В. И. Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологических замкнутых системах / Лебедев В. И. – М. : ЮНИ-ТИ-ДА-НА, 2011. – 375 с.
14. Максименко С. Д. Метод дослідження особистості / С. Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №7. – С. 1–8.
15. Марищук В. Л. Методы оценки функциональных состояний и работоспособности / В. Л. Марищук ; сост. и общ. ред. Л. В. Куликова // Психические состояния. – СПб. : Питер, 2000. – С. 105–109.

16. Миронець С. М. Організаційно-методичні засади психофізіологічного забезпечення фахівців аварійно-рятувальних підрозділів МНС України в екстремальних умовах / С. М. Миронець // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2003. – Т. V. : Психофізіологія. Медична психологія. Генетична психологія. – ч. 2. – С. 125–129.

17. Миронець С. М. Негативні психічні стани рятувальників в умови виникнення надзвичайних ситуацій : [монографія] / С. М. Миронець, О. В. Тіщенко. – Київ : Август Трейд, 2007. – 168 с.

18. Перелигіна Л. А. Закономірності структурні організації серцевосудинної системи в умовах дії на організм різних видів опромінення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора біол. наук : 03.00.11 «Цитологія, клітинна біологія та гістологія» / Перелигіна Л. А. – К. : 1996. – 36 с.

19. Тімченко О. В. Професійний стрес працівників органів внутрішніх справ України (концептуалізація, прогнозування, діагностика та корекція): дис. д-ра психол. наук : 19.00.06 / Тімченко О. В. – Х. : Нац. ун-т внутріш. справ, 2003. – 427 с.

УДК 159.94:159.947

Старик В. А., к. психол. н., доцент кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету

НАСЛІДКИ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ У ФАХІВЦІВ РІЗНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ТИПІВ (ЗА СИСТЕМАТИЗАЦІЄЮ Д. ХОЛАНДА)

У статті проведено аналіз традиційного підходу до професіоналізації особистості за систематизацією Д. Холанда. Визначено здібності типу, особистісні характеристики та можливі наслідки впливу професійного стресу на кожний професійний тип. Встановлено, що найбільше професійного стресу зазнають фахівці соціального та реалістичного професійних типів. Запропоновано застосування деяких методів психогігієни в якості збереження професійного довголіття зазначених фахівців.

Ключові слова: професійний тип, соціальний тип, професійний стрес.

В статье проведен анализ традиционного подхода к профессионализации личности по систематизации Д. Холанда. Определены способности типа, личностные характеристики и возможные последствия влияния профессионального стресса на каждый профессиональный тип. Установлено, что наибольший профессиональный стресс испытывают специалисты социального и реалистического профессиональных типов. Предложено применение некоторых методов психогигиены в качестве сохранения профессионального долголетия указанных специалистов.

Ключевые слова: профессиональный тип, социальный тип, профессиональный стресс.

Постановка проблеми. Прогрес нового тисячоліття обумовив появу розмаїття нових професій та спеціальностей. І в науковій літературі, і в суспільній свідомості акцент робиться на позитивних аспектах цих змін. Разом з тим можемо спостерігати, що проблема професійного стресу, пов'язаного із фізичним та психічним здоров'ям професіоналів, їх професійним благополуччям, залишається в переліку актуальних психологічних проблем. Вирішення цієї